

- (from ancient times to the beginning of the XXI century), Drohobych, Kolo, 2009, 320 s.
6. Mazurok O., *Mista Skhidnoyi Halychyny, Pivnichnoyi Bukovyny i Zakarpattya u druhiy polovyni XIX – na pochatku XX stolit' (1848–1918 rr.). Etnosotsial'nyy ta ekonomichnyy aspekty*. [Cities of Eastern Galicia, Northern Bukovina and Transcarpathia in the second half of the 19th and early 20th cent. (1848–1918). Ethno-social and economic aspects], Uzhhorod, Karpat-s'ka vezha, 2012, T. 1, 686 s.
 7. Grzybowski K., *Galicja 1848–1914: Historia ustroju politycznego nalle historii ustroju Austrii* [Galicia 1848–1914: History of the political system in the context of the history of the Austrian regime], Kraków-Wrocław-Warszawa, Ossolineum, 1959, s. 227-230.
 8. *Ustawa z dnia 5 marca 1862 okreslajaca zasadnicze podstawy urzadzenia gmin*, in «Ustawy Krajowe dla Królestwa Galicji i Lodomerji», Lwów, 1866, s. 103-112.
 9. *Geschäfts-Ordnung für den Magistrat der K. Landeshaupt – Stadt Czernowitz, Czernowitz*, 1865, s. 1-3.
 10. Mazurok O., *Mista Skhidnoyi Halychyny, Pivnichnoyi Bukovyny i Zakarpattya u druhiy polovyni XIX – na pochatku XX stolit' (1848–1918 rr.). Etnosotsial'nyy ta ekonomichnyy aspekty*, s. 380.
 11. Nykyforak M.V., *Bukovyna v derzhavno-pravoviy systemi Avstriyi (1774–1918 rr.), s. 188-189; Kul'chyts'ky V. Statut mista L'vova 1870 roku: yoho zmist i znachennya* [Statute of the City of Lviv in 1870: its content and meaning], Visnyk L'viv's'koho universytetu: seriya: Yurydychna, L., 2004, Vyp. 39, s. 127.
 12. Petriv R.V., *Skhidna Halychyna u skladi Avstriys'koyi imperiyi: istoriko-pravovyy aspekt*, s. 48.
 13. Nykyforak M.V., *Bukovyna v derzhavno-pravoviy systemi Avstriyi (1774–1918 rr.), s. 193*.
 14. *Narysy z istoriyi Pivnichnoyi Bukovyny* [Essay on the history of the Northern Bukovina], K., Naukova dumka, 1980, s. 120.
 15. Mazurok O., *Mista Skhidnoyi Halychyny, Pivnichnoyi Bukovyny i Zakarpattya u druhiy polovyni XIX – na pochatku XX stolit' (1848–1918 rr.), s. 94-95*.
 16. Monolatiy I., «Bukovyns'ka z-hoda» u konteksti istoriyi *mizhetnichnykh kompromisiv u Dunays'kiy monarkhiyi* [«Bukovina Consent» in the context of the History of inter-ethnic Compromises in the Danube Monarchy], «Yi», 2009, #56, s. 61-62.
 17. Pollak M., *Do Halychyny. Pro khasydiv, hutsuliv, polyakiv i rusyniv. Uyvna mandrivka znyklym svitom Skhidnoyi Halychyny ta Bukovyny* [To Galicia. About Hasids, Hutsuls, Poles, and Rusyns. An imaginary journey through the world of Eastern Galicia and Bukovina that no longer exists], Chernivtsi, Knyhy – XXI, 2017, s. 197.
 18. Mazurok O., *Mista Skhidnoyi Halychyny, Pivnichnoyi Bukovyny i Zakarpattya u druhiy polovyni XIX – na pochatku XX stolit' (1848–1918 rr.), s. 371-373*.
 19. Tsynt. za: *Pollack M., Czernowitz: Statione in erimaginären Reisenach Galizien*, «Du: die Zeitschrift der Kultur», 1985, #45, s. 10.
 20. Zakusov M.B., *Kravets' O.Z., Staryy Stryy* [Old Stryy], Stryy, Ukrpol, 2015, s. 14.
 21. Mazurok O., *Mista Skhidnoyi Halychyny, Pivnichnoyi Bukovyny i Zakarpattya u druhiy polovyni XIX – na pochatku XX stolit' (1848–1918 rr.), s. 372*.
 22. Dobrzhanskyy A.V., «Bukovynyzm» *kak raznovydnost' rehyonal'noho samosoznannya v Avstro-Venhryy kontsa XIX – nachala XX vv.* [«Bukovynism» as a kind of regional Self-consciousness in Austria-Hungary at the end of the 19th – early 20th cent.], in «Avstro-Venhryya: yntehratsyonnyy protsess yunatsyonal'nyayaspetsyfyka», M., YSBRAN, 1997, s. 77-78.
 23. Chuchko M., «Y vyzvat Boha na pomoshch'»: *sotsial'no-relihiynyy chynnyk v zhytti pravoslavnoho naseleennya pivnichnykh volostey Moldavs'koho voyevodstva ta avstriys'koyi Bukovyny (epokha pizn'oho seredn'ovichechya ta novoho chasu)* [«And took God to the rescue»: socio-religious Factor in the Life of the Orthodox Population of the northern Volosts of the Moldavian Voivodeship and the Austrian Bukovina (the epoch of the late Middle Ages and Modern Times)], Chernivtsi, Knyhy-XXI, 2008, s. 50.
 24. Mazurok O., *Mista Skhidnoyi Halychyny, Pivnichnoyi Bukovyny i Zakarpattya u druhiy polovyni XIX – na pochatku XX stolit' (1848–1918 rr.), s. 362-364*.
 25. *Iz dumy derzhavnoyi* [From the Duma], Bukovyna, 1885, ch. 5 (1 marta), s. 3.

УДК 94(477.83/.86)316

© Микола ГУЙВАНЮК
(Чернівці)

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ГАЛИЧИНИ Й БУКОВИНИ У ВЗАЄМИНАХ З «ПРОСВІТОЮ» (кінець XIX – початок XX ст.)

У статті доведено, що співпраця українських письменників Галичини й Буковини з «Просвітою» дала можливість їм краще розкритися, – одночасно поєднуючи свій літературний талант та просвітньо-організаційну роботу серед населення.

Загалом, співпраця літераторів з «Просвітою» відбувалася у двох напрямках – шляхом публікації своїх творів у виданнях товариства та безпосередньої участі у організації діяльності її філій.

Зазначається, що з відомих літераторів почесними членами «Просвіти» були М. Устиянович, М. Грушевський, К. Левицький та І. Франко.

Оскільки товариство «Просвіта» перебувало під впливом народовської ідеології, то відповідно тут гуртувалися, насамперед, представники або симпатичні цієї течії в українському національному русі.

Поза межами Львова письменникам було дещо комфортніше співпрацювати з місцевими філіями «Просвіти». Це зумовлювалося меншим впливом представників головного проводу товариства у Львові, що давало місцевим очільникам філій та читалень «Просвіти» більшу свободу дій.

Ключові слова: «Просвіта», Галичина, Буковина, українські письменники.

Mykola GUYVANYUK
(Chernivtsi)

**UKRAINIAN LITERARY INTELLIGENTSIA
OF GALICIA AND BUKOVYNA IN
RELATIONS WITH THE «PROSVITA»
(the end of the nineteenth and the
beginning of the twentieth century)**

The article proves that the cooperation of the Ukrainian writers of Galicia and Bukovyna with «Prosvita» made it possible for them to be better disclosed – while combining their literary talent and educational and organizational work among the population.

In general, the collaboration of the writers with «Prosvita» took place in two directions – by publishing their works in the publications of the company and directly participating in the organization of the activities of its affiliates.

It is noted that among well-known writers honorary members of «Prosvita» were M.Ustijanovich, M.Hrushevsky, K.Levytsky and I.Franko.

Since the Prosvita Society was influenced by the national ideology, then, first of all, the representatives or sympathizers of this movement were grouped in the Ukrainian national movement.

Outside of Lviv, writers were somewhat more comfortable to work with local «Prosvita» affiliates. This was due to the lesser influence of representatives of the main branch of the society in Lviv, which gave the local heads of affiliates and readers of «Prosvita» greater freedom of action.

Key words: «Prosvita», Galicia, Bukovyna, Ukrainian writers.

Переломною подією українського національного руху другої половини XIX ст. стало заснування 1868 р. товариства «Просвіта» з центральним осідком у Львові. Поступово поширивши свою діяльність на всю Галичину, воно спричинилося до піднесення культурно-просвітньої праці на якісно новий рівень, в результаті чого молоде покоління русинів «перетворювалося» з етнічної маси в національно свідомих українців, поборників власної держави. Варто наголосити і на тому, що «Просвіта» стала альтернативою існуючим вузькокорпоративним організаціям, таким як «Галицько-Руська Матиця», народні читальні тощо, що, безперечно позитивно впливало на активізацію українського руху.

Представники української літературної інтелігенції в лоні «Просвіти» змогли ширше розкритися, – одночасно поєднуючи свій літе-

ратурний талант та просвітньо-організаційну роботу серед населення.

Однак на початковому етапі своєї діяльності «Просвіта» зіткнулася із суттєвими проблемами. Через концентрацію всієї роботи у Львові, товариство майже не мало впливу на провінцію. Цю тенденцію вдалося переламати тільки завдяки розробці представниками літературної інтелігенції О.Барвінським та К.Левицьким нових концептуальних підходів діяльності товариства, які знайшли відображення у новому статуті, затвердженому 18 серпня 1891 р.¹, на основі якого товариство дістало право засновувати власні читальні, які, окрім культурно-просвітньої діяльності, могли займатися і організацією господарсько-економічного життя.

О.Барвінському та Ю.Романчуку вдалося добитися від австрійських властей щорічних субвенцій на організацію діяльності «Просвіти». В подяку за їхній внесок у розвиток товариства в 1892 р. їх було іменовано почесними членами «Просвіти»². Принагідно зазначимо, що з відомих літераторів почесними членами «Просвіти» також були М.Устиянович, М.Грушевський, К.Левицький та І.Франко.

Загалом співпраця літераторів з «Просвітою» відбувалася у двох напрямках – шляхом публікації своїх творів у виданнях товариства і через безпосередню участь у організації діяльності філій та окремих читалень у районі постійного проживання.

За нашими підрахунками, найпліднішою співпраця українських літераторів з установами «Просвіти» була у Львові та в околицях. Причина цього була очевидна, адже, починаючи з 80 – 90-х рр. XIX ст., Львів перестає бути чисто польським містом – тут поступово збільшується українська громада, основу якої складають представники інтелігенції. Окрім цього, у Львові засновуються численні українські товариства, видавництва та українська періодика.

Оскільки товариство «Просвіта» залишалося під впливом народовської ідеології, то відповідно тут гуртувалися, насамперед, представники або симпатичні цієї течії в українському національному русі.

З представників літературної інтелігенції, що стояли біля витоків «Просвіти», варто відзначити Ю.Романчука. У 1868 р. Ю.Романчук увійшов до складу установчого комітету, що готував перші збори «Просвіти», на яких був обраний до управи товариства. В період від 31 січня 1896 р. до 29 червня 1906 р. Ю.Романчук очолював товариство³.

У 1898 р. Головний виділ «Просвіти» за пропозицією Ю.Романчука, зініціював велику національну маніфестацію з нагоди 50-річчя скасування панщини в Галичині. У зв'язку з цим 17 травня 1898 р. у краї відбулися повітові віча, а 19 травня – всенародне українське віче у Львові на Високому замку. Щоб пояснити значення скасування кріпацтва, Головний виділ видав окремі книжечки: «У пятьдесятю річницю знесення панщини і відродження Галицької Руси» (автор – Любомир Селянський (І.Петришин) та «Панщина і її скасування в 1848 р.», написану І.Франком⁴.

«Просвіта» разом із НТШ та всіма українськими товариствами краю, виступила ініціатором святкування 100-річчя «Енеїди» І.Котляревського. У Львові ця маніфестація всеукраїнського значення відбулася 31 жовтня 1898 р. Крім названих ювілейних свят, очолюваний Ю.Романчуком Головний виділ звертав увагу на місцеві ювілейні свята, щоб охопити та зацікавити ними якнайширші кола громадян і мати нагоду поширювати ідеї «Просвіти». На одному з таких віч Ю.Романчук звернув увагу на важливу прблему, яка постала перед українцями. А саме те, що «[...]ми взагалі замало маємо інтелігенції іменно світської, і до того маємо мало робітників около ширення просвіти серед народу. [...] Ми мусимо допровадити передовсім до того, щоби в кожній рускій громаді міг бути вчитель – русин і писар – русин»⁵.

Визнанням його заслуг перед товариством стало те, що у 1903 р. Ю.Романчук репрезентував «Просвіту» галицьких українців у складі представницької делегації на відкритті пам'ятника І. Котляревському в Полтаві.

Одним із діячів, що залишили помітний слід не тільки в історії «Просвіти», але і в українському національному русі в цілому, був публіцист і правник К.Левицький. У 1883 р. його було обрано до Головного виділу «Просвіти», в якому він плідно працював до 1908 р.⁶ К.Левицькому була доручена важлива ланка просвітницької діяльності товариства – пропаганда правових та економічних знань серед українського населення краю. Зокрема, він написав ряд спеціальних статей на економічно-правову тематику.

Показовою у цьому плані є його брошура «Що має робити «Просвіта» на основі нового статуту»⁷ (1892 р.), у якій автор дохідливо розписав, як організувати і вести роботу в читальнях «Просвіти», закладати позичкові каси,

шпихліри тощо. Окрім цього, для поширення серед членів товариства, він підготував брошури «Про польові шкоди» та «Про шпихліри і крамниці»⁸.

Для підсилення своїх видань, у 1906 р. Головний виділ «Просвіти» у Львові запросив тодішнього редактора газети «Буковина» О.Маковея з оплатою «100 крон місячно»⁹. Завдяки його добрим професійним якостям, видання товариства стали помітно кращими, і як заохочення вже через рік було підвищено місячну платню до 150 крон¹⁰.

Письменник займався організаційною роботою в товаристві. Зокрема, неодноразово брав участь у відкритті читалень «Просвіти» у населених пунктах Галичини, а також надавав поради щодо покращення організаційної діяльності філій «Просвіти»¹¹.

Активним членом «Просвіти» у Львові також був відомий письменник із Наддніпрянщини Г.Хоткевич, про що засвідчує у автобіографії.¹² Письменник проводив чималу просвітньо-організаційну роботу у середовищі просвітян Гуцульщини. Саме у читальні «Просвіти» в с. Красноїлля у 1910 р. відбулася перша вистава «Верховинці» створеного ним Гуцульського театру. Невдовзі Г.Хоткевич написав ще чотири п'єси: «Довбуш», «Гуцульський рік», «Непросте» і «Практикований жовнір», які ставив з місцевими аматорами у читальнях «Просвіти» в багатьох населених пунктах Гуцульщини.

Серед визначних представників літературної інтелігенції, що мали безпосередні стосунки із «Просвітою», хоч і не завжди приязні, був і М.Грушевський. Прибувши до Львова на запрошення місцевих народолюбів, він налагодив тісні взаємини з найпопулярнішим товариством, що перебувало під їхнім впливом, а в 1894 р. сам став його членом. Його ерудиція та організаційні здібності сприяли тому, що дуже скоро університетський професор здобув серед просвітян значний авторитет, свідченням чого стала пропозиція Головного виділу вже у 1896 р. очолити товариство¹³. Але молодий вчений від такої пропозиції відмовився через завантаженість роботою в Товаристві імені Шевченка та в університеті.

Як виявилось згодом, подальшій плідній співпраці М.Грушевського з «Просвітою» завадили його напружені стосунки з керівництвом Національно-демократичної партії, під впливом якого перебувало товариство. Певну роль зіграло також і те, що «Просвіта» в окремих аспектах діяльності конкурувала з НТШ, яке очолював М.Грушевський.

Свідченням того, що впродовж тривалого часу порозуміння між М.Грушевським та керівництвом «Просвіти» так і не відбулося, стала чергова конфліктна ситуація навколо бібліотеки товариства. Під час загальних зборів товариства 27 січня 1900 р. просвітянин К.Паньківський вніс пропозицію передати бібліотеку «Просвіти» Науковому Товариству ім. Шевченка. Це відповідало інтересам М.Грушевського, який планував на основі бібліотеки НТШ створити потужну українську книгозбірню. Вагомим аргументом було також і те, що НТШ отримало нове просторе приміщення по вул. М.Чарнецького, де можна було б об'єднати розрізнені книгозбірні українських товариств в одну потужну бібліотеку¹⁴.

Але, як виявилось, бібліотека «Просвіти» була найпотужнішою, тому очільник товариства Ю.Романчук наполягав на тому, що «Просвіта» повинна зберегти за собою право власності, на що не погоджувався М.Грушевський. Незважаючи на тривалі дискусії між обома опонентами, питання так і не було вирішено.

М.Грушевський також виступив проти спроби проводу «Просвіти» у 1900 р. внести зміни до Статуту товариства, які звужували можливості первинних осередків «Просвіти», щодо впливу на діяльність товариства.

Також М.Грушевський негативно ставився до надмірного захоплення керівництвом «Просвіти» організацією фінансово-економічної праці, яка відсувала на задній план просвітню діяльність, що була головним статутним завданням товариства.

Непростими, хоча й досить плідними та корисними для обидвох сторін, виявилися взаємини найвидатнішого українського письменника тієї доби І.Франка з «Просвітою». Хоча І.Франко вступив до «Просвіти» в 1867 р. ще будучи студентом Львівського університету, але вперше публічну оцінку товариству дав тільки в 1883 р. у часописі «Діло». На його думку: «[...] Тільки заснування і розвивання такого Товариства могло оживити і утвердити народолюбний рух серед галицько-руської інтелігенції, надаючи йому широку реальну підставу»¹⁵.

Під час університетських студій І.Франко брав активну участь у багатьох публічних заходах «Просвіти». Серед них варто відзначити активну участь письменника у заходах з нагоди 33-х роковин смерті М.Шашкевича у червні 1876 р.

На жаль, поступово почали виявлятися розбіжності між поглядами очільників товариства

та І.Франком, який ідейно зростав і набував усе більшої ваги у суспільстві. З плином часу розбіжності між ними тільки поглиблювалися. На думку дослідниці А.Середяк, головна причина полягала в тому, що товариство нерідко обмежувалося декларацією лозунгів, а І.Франко робив реальні кроки в суспільній діяльності. Для прикладу, І.Франко на різноманітних офіційних заходах з'являвся у вишитій сорочці, тоді як просвітяни одягалися у фраки з краватками. Письменник відстоював фонетичний правопис, а «Просвіта» ще довгий час вичікувала¹⁶.

Представники старшого покоління просвітян, що визначали головні засади діяльності товариства, у ідейному плані стояли на протилежних позиціях до світогляду І.Франка, який вважав себе послідовником поступових ідей М.Драгоманова. Був прихильником радикалізму, антиклерикалізму, марксизму та гуртував навколо себе здібну молодь, чим становив певну конкуренцію «Просвіти».

Після арешту І.Франка і його товаришів у 1876 р., певних упереджених кроків контролю з боку властей та обмеження фінансування, зазнали практично всі українські організації, включно з «Просвітою». В результаті, керівництво «Просвіти» у особі О.Огоновського звинувачувало у власних труднощах не представників влади, а радикальну молодь, яка, на його погляд, компрометувала товариство. Тому у 1878 р. І.Франка з товаришами було виключено з товариства.

Відповіддю І.Франка на виключення його з «Просвіти» стало видання «Дрібної бібліотеки». Серія книжок оригінальних та перекладних творів реалістичного змісту повинна була конкурувати з членськими книжечками «Просвіти», забезпечити галицького читача творами, яких не могли дати жодні інші видавництва.

Згодом, зважаючи на невпинний ріст авторитету письменника, «Просвіта» намагалася згладити гострі кути в колісках зіпсованих взаєминах. Завдяки І.Франку, «Просвіта» контактувала з М.Драгомановим, а також з окремими представниками української інтелектуальної еліти з Наддніпрянщини. Сучасники стверджували, що навіть уже не будучи членом товариства, І.Франко все одно відвідував збори, брав участь у дискусіях, і до його думки прислухалися.

1889 р. знову подав надію на зближення між Франком та «Просвітою», яка уклала угоду з НТШ про спільне видання творів Т.Шевченка. Разом з О.Огоновським, О.Барвінським, О.Партицьким та В.Коцовським до редакційного комітету увійшов

також І.Франко¹⁷. Не будемо вдаватися в деталі, але через внутрішні непорозуміння І.Франка разом з В.Коцовським було усунено з редакційної колегії. В результаті «Просвіта» видала «Кобзар» Т.Шевченка в двох томах (4 частинах) за редакцією О.Огоновського (1894, 1895), яке виявилось неповним та з окремими видавничими і редакторськими огріхами.

У 1892 р. І.Франко черговий раз звернувся до «Просвіти» з проханням прийняти його у члени товариства. Але через неприхильність одного з провідників місцевого народоства К.Левицького, який тоді мав вплив на прийняття рішень, І.Франку відмовили.

«Просвіта» офіційно знову поновила членство І.Франка коли очільником товариства став П.Огоновський, але в той час письменник вже був важко хворий і не міг розгорнути активної діяльності.

У 1913 р. «Просвіта» спільно з НТШ ініціювала відзначення 40-річчя літературної діяльності Франка. Урочистості у Львові тривали три дні і ще довго продовжувалися по читальнях та філіях товариства. Ювілейну статтю про заслуги поета «Просвіта» помістила у найпопулярнішому серед селян виданні – щорічному календарі¹⁸.

Поза межами Львова письменникам було дещо комфортніше співпрацювати з місцевими філіями «Просвіти». Це зумовлювалося меншим впливом представників головного проводу товариства у Львові, що давало місцевим очільникам філій та читалень «Просвіти» більшу свободу дій.

На Станіславщині активно співпрацював з «Просвітою» А.Крушельницький. Документально підтверджено, що 1 травня 1904 р. він взяв участь у заснуванні читальні «Просвіти» у с. Тисменичани на Надвірнянщині, та поряд з іншим дав селянам пораду, «[...]які пронумерувати газети»¹⁹. Про те, що безпосередня співпраця письменників з читальнями давала свої плоди, свідчить лист селянина І.Савчука, голови читальні «Просвіти» в Угринові (Станіславщина), до того ж А.Крушельницького від 23 листопада 1907 р., у якій просить письменника: «[...]вашу книжечку «Переліг» [...]просимо післати на адрес нашої читальні»²⁰.

Письменниця К.Малицька, окрім педагогічної та літературної діяльності, плідно співпрацювала на просвітнянській ниві. У 1901 р. заступала читальню «Просвіти» в Галичі²¹.

Незважаючи на активну участь в структурах Радикальної партії, на Покутті з «Просвітою»

співпрацювали В.Стефанік, Марко Черемшина та К.Трильовський.

В.Стефанік разом з Марком Черемшиною належали до керівного проводу філії «Просвіти» у Снятині. Регулярно надавали практичну допомогу в організації діяльності читалень товариства в краї.

Марко Черемшина також опікувався читальнею «Просвіти» у рідних Кобаках. За словами його сучасника: «Наші селяни любили й поважали його за щирість до них, за рідні і теплі слова, за мудрість та негоноровитість, [...]прислав він до нашої читальні свою збірку новел «Карби». [...]Читали її в читальні вголос щось кілька разів, бо для них вона була рідна і дорога ще й тому, що всі події в ній були описані вірно. Персонажі всіх його новел були переважно його сусіди»²².

Особисті документи адвоката й публіциста К.Трильовського засвідчують, що він також долучався до організації читалень «Просвіти» на Коломийщині та збирав пожертви на почесний дар для товариства «Просвіта»²³. К.Трильовський, будучи натхненником і організатором пожежно-гімнастичних товариств «Січ», які перебували на ідеологічних позиціях Радикальної партії, зумів налагодити тісну співпрацю з місцевими осередками «Просвіти». У більшості населених пунктів «Січ» та читальня «Просвіти» розміщувались в одній будівлі, спільно організовували різноманітні заходи.

На Тернопіллі найактивніше співпрацювали з місцевими осередками «Просвіти» літератори А.Чайковський та Б.Лепкий.

Після того, як у 1890 р. А.Чайковський відкрив власну адвокатську контору в Бережанах, розпочав активну працю над розвитком українських об'єднань, які діяли у повіті. Особливу увагу приділяв заснуванню і наданню практичної допомоги в організації діяльності читалень «Просвіти». За свідченням письменника, завдяки його подвижницькій праці станом на 1914 р. у Бережанському повіті не було ні одного населеного пункту, де б не діяв осередок «Просвіти»²⁴.

Незважаючи на те, що проживаючи в провінції, А.Чайковський не міг впливати на рішення керівного органу «Просвіти», його художня проза та публіцистика була присутня у читальнях товариства, а окремі книжкові видання письменника побачили світ накладом Товариства «Просвіта» «Бразильський гаразд» (1896), «Не піддавайся біді» (1908)²⁵.

Окреслюючи місце Б.Лепкого в національно-державному відродженні, не можна оминати тісної співпраці митця з «Просвітою».

У кінці XIX ст. активним членом «Просвіти» був батько письменника, о. Сильвестр Лепкий, котрий заохотив сина до роботи на народній ниві. Як згадував З.Кузеля, Лепкий, навчаючись у Львівському університеті, разом з І.Белеєм брав участь у впорядкуванні бібліотеки «Просвіти».

З ініціативи письменника, заходом «Просвіти» проводилися постійні літературні вечори, на яких він виступав з доповідями про українську культуру. Митець увів традицію щорічних Шевченківських свят, проводив роботу з молоддю, організував дні «Просвіти» та інші важливі масові заходи. Як стверджує дослідниця Н.Білик, завдяки його зусиллям Краківська філія «Просвіти» позбулася проросійських тенденцій серед тамтешнього українства²⁶ і перетворилася на центр формування національної самосвідомості галицьких українців.

Окрім організаційно-просвітньої діяльності, українські письменники брали активну участь у видавничих проектах «Просвіти», які насамперед були зорієнтовані на українське населення, що перебувало в процесі освітньо-культурної емансипації та утвердженні власної національної ідентичності.

Календарі «Просвіти» являли собою щорічні випуски обсягом понад сто сторінок. Поряд з календарно-хронологічною інформацією, містилося чимало практичної і цікавої інформації «для кожного віку і стану», яка не втрачала актуальності в подальшому. Серед головних редакторів, які мали беззаперечний вплив на формування світогляду «споживача» календарної продукції, варто відзначити літераторів Ю.Романчука, В.Левицького (Лукича), К.Левицького, Я.Весоловського, О.Маковея та ін.

Оскільки календар був орієнтований на головного читача – селянина, то насамперед подавалася практична, ужиткова інформація, – про сорти овочів і фруктів, бджільництво, рільництво тощо. Також зустрічалася інформація, як вилікувати ту чи іншу хворобу, приготувати кулінарну страву. Часто розміщували розвідки про відомі постаті вітчизняної історії. Та найголовніше – календар великою мірою спричинився до творення нового, українською читача: забезпечував його відповідною лектурою, виховував культуру читання, друкуючи на своїх сторінках найкращі твори українського письменства. В розглядуваній у дослідженні період (1890 – 1914 рр.) в календарях «Просвіти» друкувалися твори Я.Весоловського, Б.Лепкого,

В.Стефаніка, С.Смаль-Стоцького, І.Франка, С.Яричевського та ін.

Окрім цього, щорічно «коштом і заходом» товариства «Просвіта» виходило до двох десятків художніх творів та публіцистичних праць на суспільну тематику, авторами яких були представники української літературної інтелігенції Галичини й Буковини.

Отже, тісна співпраця українських письменників з «Просвітою» дала можливість їм краще розкритися, – одночасно поєднуючи свій літературний талант та просвітньо-організаційну роботу серед населення.

Загалом співпраця літераторів з «Просвітою» відбувалася у двох напрямках – шляхом публікації своїх творів у виданнях товариства і через безпосередню участь в організації діяльності її філій.

Нагадаємо, що з відомих літераторів почесними членами «Просвіти» були М.Устиянович, М.Грушевський, К.Левицький та І.Франко.

Оскільки товариство «Просвіта» було під впливом народовської ідеології, то відповідно тут гуртувалися, насамперед, представники або симпатичні цієї течії в українському національному русі.

Поза межами Львова письменникам було дещо комфортніше співпрацювати з місцевими філіями «Просвіти». Це зумовлювалося меншим впливом представників Головного проводу товариства у Львові, що давало місцевим очільникам філій та читалень «Просвіти» більшу свободу дій.

¹ А. Середяк, Діяльність товариства «Просвіта» в 1868 – 1814 рр. [The activity of «Prosvita» Society in 1868 – 1814], in: Нарис історії «Просвіти», Львів Краків – Париж, Просвіта, 1993, с. 27.

² Батьківщина (Львів), 1892, ч. 12, 2 марта (1 цвітня), с. 64.

³ В. Булачек, Просвітня діяльність Юліана Романчука [Educational activity by Julian Romanchuk], in: Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 19/2010, с. 383.

⁴ В. Булачек, Просвітня діяльність Юліана Романчука, с. 383.

⁵ Діло (Львів), 1898, ч. 17, 22 січня (3 лютого), с. 1.

⁶ І. Андрухів, С. Сворака, Кость Левицький: політик, громадський діяч, правник (1859 – 1941) [Kost' Levytsky: politician, public figure, lawyer (1859 – 1941)], Надвірна, ЗАТ «Надвірянська друкарня», 2009, с. 15.

⁷ К. Левицький, Що має робити «Просвіта» на основі нового статуту [What should «Prosvita» do based on the new charter], Львів, З друкарні товариства імені Шевченка, 1892, с. 11.

⁸ Діло (Львів), 1894, ч. 8, 12 (24 січня), с. 1.

⁹ ЦДІАЛ України, ф. 381, оп. 1, спр. 11, арк. 1

¹⁰ ЦДІАЛ України, ф. 381, оп. 1, спр. 11, арк. 7

- ¹¹ ЦДІАЛ України, ф. 381, оп. 1, спр. 11, арк. 7; ЦДІАЛ України, ф. 381, оп. 1, спр. 11, арк. 9.
- ¹² ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 2232, арк. 3
- ¹³ В. Кухар, Михайло Грушевський і галицька «Просвіта» [Michael Hrushevsky and Galician «Prosvita»], in: Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр., Львів, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010, Вип. 19, с. 418.
- ¹⁴ ВРФіТ ІЛ ім. Т.Г.Шевченка НАН України, ф. 100, спр. 1505, арк. 1.
- ¹⁵ Діло (Львів), 1883, № 9/10, с. 1-2.
- ¹⁶ А. Середяк, Іван Франко у видавничих планах товариства «Просвіта» (прижиттєвий період) [Ivan Franko in publishing plans of Prosvita (lifetime)], in: Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр., Львів, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010, вип. 19, с. 694.
- ¹⁷ А. Середяк, Іван Франко у видавничих планах товариства «Просвіта» (прижиттєвий період), с. 703.
- ¹⁸ А. Середяк, Іван Франко у видавничих планах товариства «Просвіта» (прижиттєвий період), с. 704.
- ¹⁹ ЦДІАЛ України, ф. 361, оп. 1, спр. 153, арк. 1
- ²⁰ ЦДІАЛ України, ф. 361, оп. 1, спр. 123, арк. 1
- ²¹ А. Бойко, Педагогічно-просвітницька діяльність Костянтини Малицької [Pedagogical and educational activity of Konstantyny Malitskoy], in: *Гуманізація навчально-виховного процесу, Слов'янськ, 2011, вип. LIV, с.239.*
- ²² Д. Осічний, Мої зустрічі з Марком Черемшиною [My meetings with Marko Chermeshina], in: Жовтень, 1954, 7, с. 127.
- ²³ ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 2231, арк. 12.
- ²⁴ А. Чайковський, Спогади, листи, дослідження: у 3-х томах [Memories, letters, research: in 3 volumes], Львів, 2002, т. 1, с. 9.
- ²⁵ Б. Якимович, Андрій Чайковський: штрихи до портрета письменника-просвітителя (до 140-річчя «Просвіти») [Andrei Tchaikovsky: strokes to the portrait of the writer-enlightener (to the 140th anniversary of «Prosvita»)], in: Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія, за заг. ред. проф. І. С. Зуляка, Тернопіль, Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009, вип. 2, http://esteticamente.ru/portal/Soc_Gum/NZTNPU_ist/2009_2/index.htm.
- ²⁶ Н. Білик, Просвітницька діяльність Богдана Лепкого [Educational activity of Bogdan Lepky]... / <http://library.tneu.edu.ua/index.php/resursy-biblioteky/naukovo-metodychni-materialy/43-resursy-biblioteky/pratsi-vykladachiv-tneu/b/450-2011-11-28-12-18-19>
6. I. Andrukiv, S. Svorak, *Kost' Levyts'kyi: polityk, hromads'kyi diyach, pravnyk (1859 – 1941)* [Kost' Levytsky: politician, public figure, lawyer (1859 – 1941)], Nadvirna, ZAT «Nadvirnans'ka drukarnya», 2009, s. 15.
7. K. Levyts'kyi, *Shcho maye robyty «Prosvita» na osnovi novoho statutu* [What should «Prosvita» do based on the new charter], L'viv, Z drukarni tovarystva imeni Shevchenka, 1892, s. 11.
8. *Dilo (L'viv)*, 1894, ch. 8, 12 (24 sichnya), s. 1.
9. *TsDIAL Ukrayiny*, f. 381, op. 1, spr. 11, ark. 1
10. *TsDIAL Ukrayiny*, f. 381, op. 1, spr. 11, ark. 7
11. *TsDIAL Ukrayiny*, f. 381, op. 1, spr. 11, ark. 7; *TsDIAL Ukrayiny*, f. 381, op. 1, spr. 11, ark. 9.
12. *TsDIAL Ukrayiny*, f. 309, op. 1, spr. 2232, ark. 3
13. V. Kukhar, *Mykhaylo Hrushevs'kyi i halys'ka «Prosvita»* [Michael Hrushevsky and Galician «Prosvita»], in: *Ukrayina: kul'turna spadshchyna, natsional'na svidomist', derzhavnist'*: Zb. nauk. pr., L'viv, Instytut ukrayinoznavstva im. I. Kryp'yakevycha NAN Ukrayiny, 2010, vyp. 19, s. 418.
14. *VRFiT IL im. T.H.Shevchenka NAN Ukrayiny*, f. 100, spr. 1505, ark. 1.
15. *Dilo (L'viv)*, 1883, # 9/10, s. 1-2.
16. A. Seredyak, *Ivan Franko u vydavnych planakh tovarystva «Prosvita» (pryhytvyevyy period)* [Ivan Franko in publishing plans of Prosvita (lifetime)], in: *Ukrayina: kul'turna spadshchyna, natsional'na svidomist', derzhavnist'*: Zb. nauk. Pr., L'viv, Instytut ukrayinoznavstva im. I. Kryp'yakevycha NAN Ukrayiny, 2010, vyp. 19, s. 694.
17. A. Seredyak, *Ivan Franko u vydavnych planakh tovarystva «Prosvita» (pryhytvyevyy period)*, s. 703.
18. A. Seredyak, *Ivan Franko u vydavnych planakh tovarystva «Prosvita» (pryhytvyevyy period)*, s. 704.
19. *TsDIAL Ukrayiny*, f. 361, op. 1, spr. 153, ark. 1
20. *TsDIAL Ukrayiny*, f. 361, op. 1, spr. 123, ark. 1
21. A. Boyko, *Pedahohichno-prosvitnyts'ka diyal'nist' Kostyantyny Malys'koyi* [Pedagogical and educational activity of Konstantyny Malitskoy], in: *Humanizatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu, Slov'yans'k*, 2011, vyp. LIV, s.239.
22. D. Osichnyy, *Moyi zustrichi z Markom Chermeshynoyu* [My meetings with Marko Chermeshina], in: *Zhovten'*, 1954, 7, c. 127.
23. *TsDIAL Ukrayiny*, f. 309, op. 1, spr. 2231, ark. 12.
24. A. Chaykovs'kyi, *Spojadi, lysty, doslidzhennya: u 3-kh tomakh* [Memories, letters, research: in 3 volumes], L'viv, 2002, t. 1, s. 9.
25. B. Yakymovych, *Andriy Chaykovs'kyi: shtrykhy do portreta pys'mennyka-prosvityanyna (do 140-richchya «Prosvity»)* [Andrei Tchaikovsky: strokes to the portrait of the writer-enlightener (to the 140th anniversary of «Prosvita»)], in: *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Seriya: Istoriya, za zah. red. prof. I. S. Zulyaka, Ternopil', Vyd-vo TNPU im. V. Hnatyuka*, 2009, vyp. 2, http://esteticamente.ru/portal/Soc_Gum/NZTNPU_ist/2009_2/index.htm.
26. N. Bilyk, *Prosvitnyts'ka diyal'nist' Bohdana Lepkoho* [Educational activity of Bogdan Lepky]... / <http://library.tneu.edu.ua/index.php/resursy-biblioteky/naukovo-metodychni-materialy/43-resursy-biblioteky/pratsi-vykladachiv-tneu/b/450-2011-11-28-12-18-19>

Reference:

1. A. Seredyak, *Diyal'nist' tovarystva «Prosvita» v 1868 – 1814 rr.* [The activity of «Prosvita» Society in 1868 – 1814], in: *Narys istoriyi «Prosvity»*, L'viv Krakiv – Paryzh, Prosvita, 1993, s. 27.
2. *Bat'kivshchyna (L'viv)*, 1892, ch. 12, 2 marta (1 tsvitnnya), s. 64.
3. V. Bulachek, *Prosvitnyts'ka diyal'nist' Yuliyana Romanchuka* [Educational activity by Julian Romanchuk], in: *Ukrayina: kul'turna spadshchyna, natsional'na svidomist', derzhavnist'*. 19/2010, c. 383.
4. V. Bulachek, *Prosvitnyts'ka diyal'nist' Yuliyana Romanchuka*, c. 383.
5. *Dilo (L'viv)*, 1898, ch. 17, 22 sichnya (3 lyutoho), c. 1.